

*Article History*

*Received / Geliş*  
*28.02.2018*

*Accepted / Kabul*  
*09.03.2018*

*Available Online / Yayınlanma*  
*20.03.2018*

## **THE ANALYSIS OF NASREDDIN HODJA AND HIS JOKES UNDER THE CATEGORY OF MEMORY SURVEYS OF JAN ASSMANN'S**

**NASREDDİN HOCA VE FIKRALARININ JAN ASSMANN'IN KÜLTÜREL BELLEK MEKÂN LARI KATEGORİSİ ALTINDA YENİDEN OKUNMASI<sup>1</sup>**

***Alev GÜLTÜRK UYSAL<sup>2</sup>***

### **Abstract**

Nasreddin Hodja, who represents the smiling face of Turkish folk culture, is a high-grade archetype that carries the bases of wisdom in existence in the cultural and sociological context. The hero, who gives the manifestation of the necessities of existence that is one with social tradition, customs, and human emotions, engrains self-consciousness to people and societies while presenting the shining face of past, today and tomorrow. In this context, Nasreddin Hodja jokes are the basic dynamics which are a guide to people and societies in terms of protecting their cultural memory and dignity. Nasreddin Hodja jokes are images that roborant to memory and provides a reconstruction of the memory which makes up the basic "I". The memory alludes to the life that flows into the future while protecting the memory of society. This flow can be realized with the continuation of the family by having power as well as the cultural items that constitute the basic dynamics of the social memory. The jokes, which are the treasures of the cultural memory (short screams), constitute the reflected face of the social consciousness, by this means. Nasreddin Hodja jokes are like myths, fairy tales, legends that contains pedagogical education of the social groups that pulled out in this sense. Hence, Nasreddin Hodja jokes are a micro-universe with a symbolic narrative that provides perceiving the values regards as blessed to the next generations. Nasreddin Hodja has had the power to carry on his manifestation which created itself on this path in the name of civilization and science in the micro-universe since the years 1200's through his jokes. The aim of the study is exposition the hero, who is accompanied to the road and the passenger with jokes, and his advice in the manner of Jan Assman's memory types.

**Keywords:** Forgetting identity, memory surveys, the relation of otherness and belonging, self-consciousness.

### **Özet**

Türk halk kültürünün gülen yüzünü temsil eden Nasreddin Hoca, bilgeliğin kültürel ve sosyolojik bağlamda var olmanın kaidelerini taşıyan üstün nitelikteki arketiplerindedir. Var oluşun gereklerinin toplumsal anane, gelenek görenek ve insani duygularla bir olduğunun manifestosunu veren kahraman geçmişin, bugünün ve yarının ışıldayan yüzünü temsil ederken kişi ve toplumlara kendilik bilincini aşılardan. Nasreddin Hoca fıkraları bu bağlamda kişilerin kültürel belleklerini ve saygınlıklarını korumaları açısından birey ve toplumlara yol gösterici temel dinamiklerdir. Nasreddin Hoca fıkraları temel "ben"i var eden belleğin yeniden inşasını sağlayan, belleğe güç veren imgelerindedir. Bellek, toplum hafızasını korurken yarına akılan yaşamı da imler. Bu akma soyun devamı erk sahibi olmakla gerçekleşebileceği gibi sosyal hafızanın temel dinamiğini oluşturan kültürel öğelerle de gerçekleştirilir. Bu sayede kültürel belleğin hazinesi olan fıkralar (kısa çığlıklar) toplumsal bilincin de yansıyan yüzünü teşkil ederler. Nasreddin Hoca fıkraları bir anlamda içinden çıktığı sosyal grupların pedagojik eğitimini içeren mitler, masallar, efsaneler gibidir. Nitekim Nasreddin Hoca fıkraları kutsal sayılan değerlerin gelecek kuşaklara kavratılmasını sağlayan simgesel anlatımlı bir mikro evreni muştular. Nasreddin Hoca bu mikro evrende uygarlık ve bilim adına çıkılan yolda kendisini fıkralarıyla var etmiş manifestosunu fıkraları aracılığıyla 1200 lü yıllardan bu yana taşıma erkine sahip olmuştur. Çalışmanın gayesi de fıkralarla yola ve yolcuya yoldaşlık eden kahramanı ve öğütlerini Jan Assmann'ın bellek türleri minvalinde serimleyebilmektir.

**Anahtar Kelimeler:** Mankurtlaşma, bellek mekânları, ötekileşme-aidiyet ilişkisi, öz bilinç.

<sup>1</sup> Bu çalışma 26-28 Ekim 2017 tarihleri arasında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi ev sahipliğinde Asos Congress tarafından düzenlenen III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan bildirinin düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

<sup>2</sup> Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi.

## **Giriş**

Kültür ve bellek imgeleri bireyi ve toplumu birbirine bağlayıcı yapının temel taşlarıdır. Bellek; “ortak deneyim, beklenti ve eylem mekânlarından bir sembolik anlam dünyası yaratarak, birleştirici ve bağlayıcı gücüyle güven, dayanak imkânı sağlayarak insanları birbirine bağlar” (Assmann; 1997: 21). Nasreddin Hoca düsturuyla yola çıkan milletlerin en güzel ahvali de bu birleştirici ve bağlayıcı güç sayesinde mankurtlaşmamak, gerçeği ve özü görebilmektir. Çünkü mankurtlaşan ya da kendi öz bilinç ve saygısını kaybeden bireyler ve onların oluşturduğu kültürler ontolojik bağlamda var oluşlarını gerçekleştiremezler. Böyle toplumlar/kültürler değersizleşmenin, çürümenin, öz benliği kaybetmenin adı olan köleleşmeye, mankurtlaşmaya doğru yol alırlar. Mankurtlaşma ya da mankurt kavramı Aytmatovun ifadesiyle; “Eski vücuduna saman doldurulmuş bir korkuluktan, bir mankenden farksız olurmuş onlar için... Bir mankurt kim olduğunu hangi soydan hangi kabileden geldiğini anasını babasını çocukluğunu bilmezmiş. İnsan olduğunun bile farkında değilmiş. Bilinci benliği olmadığı için efendisine büyük avantaj sağlamış. Ağzı var dili yok itaatli bir hayvandan farksız, kaçmayı düşünmeyen, bu yüzden de hiçbir tehlike arz etmeyen bir köle imiş. Köle sahibi için en büyük tehlike kölenin başkaldırması, kaçmasıdır. Ama mankurt isyanı itaatsizliği düşünemeyen tek varlıktır.”(Aytmatov; 2012:148–149) Nasreddin Hoca ve fıkraları bu bağlamda kişilerin kültürel özlerini ve saygınlıklarını korumaları açısından bireylere yardımcı ve sonsuzlukta kaybolmalarını engelleyecek temel dinamiklerdir. Kişinin insani öze sahip olmasının koşulunu kendi özünde ve kendini sorgulamasında olduğunu gösteren bilge tip, geçmişin ve geleceğin izlerinin tezahür ettiği fıkralarıyla onulmaz yaralarında bir anlamda tedavi edicisidir.

Abat toplum oluşturma gayesi Nasreddin Hoca'nın kimi zaman nüktedan kimi zaman ironik ve çoğunlukla da ders, öğüt niteliği taşıyan “ sıkıştırılmış öykülerinin” günümüzde hala değerli kılınmasının temel nedenini oluşturur. Fıkralarında karşımıza çıkan dinamikler onu bilge arketip adıyla sıfatlandırmamıza da olanak verir. Bu tipler/figürler/karakterler toplumların öncüleri, yol göstericileridirler. Öncü tipler önce kendilerinden başlayarak insan olmanın temelini atarlar. Jung; “ İnsan, insan olmak hususunda bir anlatıya giriştiğinde irdeleyeceği hep kendisi olacaktır”(Jung; 2012: 7) der. Çünkü irdelenen benlik, içsel gelişimini sağlamışsa o artık toplumsala aktarılan yüzün ifadesi olma yolundadır. Nasreddin Hoca ve fıkraları karakterin nüve oluşturan kişilik ve yaşam biçimini gözler önüne seren temel “ben” ini anlatır. Bu temel ben, toplumların bilinçlenme yolundaki büyük özünü teşkil eder. Çünkü tek bir kişiyle yola çıkılan var etme, bilinçlendirme kaygısı bir toplumda/bellekte tecessüm eder. Fromm'un ifadesiyle; kim bir yaşam kurtarırsa tüm dünyayı kurtarmış olur kim bir yaşamı yok ederse dünyayı yok etmiş olur”. (Fromm; 2012: 18). Nasreddin Hoca gibi bilge bir tipin var oluş amacını açımlayan ifadeler onun toplumda nasıl bir nosyonla görev aldığıının da betimsel açarıdır. Bütün bu ifadelendirmeler ışığında Nasreddin Hoca'nın uygun gördüğümüz bazı fıkraları Assmann'ın kültürel bellek mekânları kategorileri ışığında yeniden okunmaya çalışılacaktır.

### **1. Deneyimsel / Mimetik Bellek**

Deneyimsel belleğin temelini oluşturan en değerli eksen toplumla bir olup ona yol göstermesidir. Bu nedenle bireyin önce kendini ve kimliğini tanıması gerekir. Bu sayede kişilerin varlığıyla sentezlenen toplum algısı oluşur ve kendini bilen kişiler sayesinde toplumlar da varlıklarını kabul ettirirler. Bir “davranış alanının” (Assmann, 1997: 25) ifadesi olan mimetik bellek sayesinde geçmişte temsil eden ve anlam aktarıcı birey figürü olan Nasreddin Hoca önce kendine ardından topluma yol gösterir. Bu durumun betimleyici fıkralarından olan “Ye Kürküm Ye” fıkrası deneyimsel belleğin örneklerindedir.

“ Nasrettin Hoca'yı bir düğüne çağırmuşlar.

Hoca çağırıyor kaçırır mı hiç?

Bir iki nazlandıktan sonra kalkıp gitmiş. Ama düğün evinde hiç kimse Hoca ile ilgilenmemiş. Sofraya da çağırılmamışlar. Herkes kılığı düzgün olanlarla ilgileniyormuş. Hoca'nın bu duruma canı çok sıkılmış. Hemen eve dönüp yeni giysilerini giyinmiş. Sırtına da pahalı bir kürk almış Sallana sallana düğün evinin yolunu tutmuş. Hoca'yı görenler, hemen koluna girip başköşeye oturtmuşlar. Önüne de en beğendiği yemekleri koymuşlar. Hoca içinden, “Sizi köftehorlar! Demek ki hizmetiniz ve saygınız adama değil, onun giysilerine...” demiş içinden.

Kürkünün eteğini tutup sofraya doğrultmuş. Sonra de herkesin kulağında küpe olan sözü söylemiş.

— Ye kürküm, ye!” (Çakıcıoğlu, 2011, 68).

Mimetik bellek aslında bir özdeşimin adıdır. Toplumda nasıl saygınlık görüleceğinin emaresi durumunda ki Nasreddin Hoca, asıl mesajla kişi ve toplumların yanlış algısını düzeltme çabasıdır. Çünkü temel gaye insanın bir ve değerli olduğudur. Nesnelere var edilen kişi ve toplumlar yarına akılamayan yaşamı simgelerler. Esvabı kirli, yırtık ve pis olanlar dönemlerin gerçek temsilcileridir. Nitekim Nasreddin Hoca ve temsili bu grup içinde yer alan bir köylüdür. Evinde ahır, samanlığı, ineği olan; tarlada ekinini eken, dağdan odununu kesen halkın gerçek kişisidir. Bu bağlamıyla “kenar kültür”ün kişisi konumundayken; başına taktığı kavukla, üzerine giydiği kürkle de “resmi kültür”ün taşıyıcısı durumunda olan kahraman esvap ile birbirinden ayrılan koparılmaya çalışılan mimetik bellek kişilerini temsil eder. Esvabı düzgün olmadığı için yemek verilmeyen kişi, tabanda toplumun aksayan, yalnızlaştırılan ve ötekileştirilen yönünün somutlamasıdır. Daha çok toplumsal bağlamda çözümlü gidilen toplumların ifadesi olan bu hâlet giyilen bir hırka ile değişen durumun ve ortaya çıkan acı, çaresiz ve ironik durumun betimleyicisidir. Bu tasarımın esir aldığı kişiler sosyalleşme sürecinin ilk ve en değerli basamaklarından biri olan mimetik bellekten kopmuş/ koparılmış kişileri temsil ederler. Fıkranın sonunda anlatılan “Hemen eve dönüp yeni giysilerini giyinmiş. Sırtına da pahalı bir kürk almış. Sallana sallana düğün evinin yolunu tutmuş. Hoca'yı görenler, hemen koluna girip başköşeye oturtmuşlar. Önüne de en beğendiği yemekleri koymuşlar” yaşanan karşıtlığın ve toplumsal çöküşün diğer yüzüdür. Nasreddin Hoca bir anlamda Hz Mevlana'nın “İnsanlar kıyafetiyle karşılanır, ilmiyle ağırlanır, ahlakıyla uğurlanır” vecizesinin kişilik bulmuş halidir. Kısa çığlığın temelinde değerler yitiminin, yalıtık birey profillerinin yüzünü gösterme ereği vardır. Dünyalık zamanda bir ehemmiyeti olan esvap ile geçmişin-halin ve geleceğin var edicisi fikir, ahlak gibi değerler sorgulatılmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde bir başka sorunsalın aktarıldığı ve gene bilge tip arketipiyle karşımıza çıkarılan toplumun düşündürülen yüzü Nasreddin Hoca ve fıkrası gerçek-yalan, hayal-hakikat, yargı-adalet arasında sıkışmış kalmış benliklere bir yol çizerek doğruyu gösterme gayretindedir. Bir anlamda toplumsal yozlaşmanın, sosyal değerlerin, yok olma kaygısının ve yardımlaşma, muhtaç olana yardım eli uzatma sorunsalının imlendiği aşağıdaki fıkra Nasreddin Hoca'nın ahlaki yüzünü ve kendine döndürmeye çalıştığı toplumun izlerini ifade eder. Bu durum davranışlarıyla geleceğe ve geleneğe aktarılmanın gerekliliğini ortaya koyan bir hatırlama/hatırlatma kültürüdür.

*“Akşehirli yoksulun biri ancak kuru ekmekle karnını doyurabilmektedir. Bazen de biraz daha farklı bir tat almak amacıyla ekmeğini, bir aşçının tenceresinden yükselen buğuya tutmakta onunla yumuşatmaktadır.*

*Aşçı bir gün yoksul adamın yakasına yapışıp para ister.*

*Buğumun parasını ver*

*Sonunda aşçı şikâyetçi olur ve soluğu kadıda alırlar. O sırada Nasreddin Hoca gölge kadısı olarak görev yapmaktadır.*

*Nedir şikâyetiniz?*

*Aşçı başlar anlatmaya... Böyleyken böyle...*

*Yoksul adamda anlatır, Şöyleyken şöyle*

*Hoca kararını vermiştir. Aşçıyı yanına çağırır ve iki avucunun arasına aldığı iki üç altını onun kulağının dibinde sallayıp sesler çıkarır. Sonrada dönüp kararını bildirir:*

*Al bakalım paranı... Buğuyu satan paranın sesini alır” (Sakaoğlu; 2006: 57)*

İnsani değerlerin, insanlığın sorgulandığı fıkra verdiği mesaj açısından en hikmetli fıkralardandır. Bencil insanlar topluluğunun kuracağı bir dünyanın karamsarlığı ve korkusunu yaşayan bilge tip, bir anlamda kısasa kısas yaparak realiteyi gözler önüne serer. Çünkü böyle durumlar; “köklerinden kopmuş, temelini yitirmiş, geçmişe tarihe güvenini kaybetmiş topluma yabancılaşmış, mutsuz huzursuz insan varlığını dile getiren... İnsanın manasız bir varlık haline geldiği kendi kendini yitirmek tehlikesini baş gösterdiği yerlerdir” (Sartre; 2012: 10). Nasreddin Hoca'nın temel problematiği de bu yerleri bertaraf etmek, insan ve adalet olgusunun yeniden can bulduğu uzamları var kılmaktır. Çünkü “Deneyimsel bellek edinimleri, tüm canlı varlıkların yaşam projelerinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Bu basamakta öncekilerin bilgi ve deneyim birikimleri, geleceğin yaşam enerjisine aktarılır” (Korkmaz; 2016: 42). Nasreddin Hoca ve fıkralarının bu bağlamda somut düzlemde yoksun, gayret verilmeden çalınmaya çalışılan yasak dünyaya karşı, birey ve toplumları koruma çabası vardır. Bu nedenle Nasreddin Hoca ve fıkraları içinden çıktığı topluma ışığı ya da diğer imgesiyle bilgiyi kazandıran bir Prometheus gibidir. Prometheus Yunan mitolojisinde geleceği önceden gören, iyiliksever, insancıl çaldığı ateşle (bilgiyle) insanları aydınlatan, yaratıcı olma yolunu açan mitolojik bir kahramandır. İnsanlığa uygarlık ve bilimi vermiştir. Böylece Nasreddin Hoca kendini âlim ya da bilgin sayanların; “fildişi kulelere yerleştirilip kendi tekellerine aldıkları bilgiyi yeryüzüne geri indirip, hayatın içine yerleştirmiştir. Söz konusu türde bir bilgi anlayışının karşısında çaresiz kalan, ezilen halkın sözcüsü olmuş onların takdirini kazanmıştır” (Şimşek, 2008: 828). Nasreddin Hoca uygarlık ve bilim adına çıkılan yolda kendisini fıkralarıyla var etmiş manifestosunu fıkraları (özlü çılgınlıkları) aracılığıyla 1200'lü yıllardan bu yana taşıma erkine sahip olmuştur. Çünkü bu erk toplumları öteki olmaktan, ötekileşmekten, yitip gitmekten kurtaracak yegâne güçlerdendir. Bu bağlamda Nasreddin Hoca bilgisiyle güç saçı, adalet duygusunu var eden, bilgeliği ile aynı zamanda bir devlet adamı, hukuk adamı vasfını da taşıyan değer arketipidir. Hak edene hak ettiğinin verildiğini imleyen fıkra hocanın gölge kadılığındaki ustalığına, başarısına ve ince nüktedanlığına yüklenen anlamı da ibarelendirir. Gölge kadılığı yaşanan bir olayın benzer bir olayla bağdaştırılması, aynı davanın farklı yüzlerde ve olaylarda tevarüs edilen yüzünün ortaya çıkarılıp, hakikate ulaştırılmasını sağlamaktır. Başgöz; “kadı, kanunda suç olduğu açıkça belirtilmemiş davaları gölge kadılığına havale eder” (Başgöz; 2005: 46) diyerek Nasreddin Hoca'nın dünya, toplum, ahiret, adalet, yargı algısını izhar eden fıkralarının uluslararası düzlemde yansımaları gösterir. Hoca bu durumlarla karşı karşıya kaldığında kimseyi ötelememiş ötekileştirmemiştir. Çünkü ötelenmiş insan, ötelenmiş adaletin dimağıdır. Nitekim

fıkralarından biri olan “Al Hiçini Git” de bu bağlamda insanlığa aktarılmış temel nüvelerden biridir. Verilen kararlar aynı zamanda emsal bir uygulamanın da göstergesidir.

*“ Akşehir kadısı, bazı davaları çözmesi için davalılarla davacıları Nasreddin Hoca'ya gönderirmiş. Kadı Efendi, yine içinden çıkamayacağını anladığı bir davayı Nasreddin Hoca'ya gönderir. Birbirinden şikâyetçi olan iki kişi hocanın huzuruna gelir; bunlardan asıl şikâyetçi başlar anlatmaya:*

*Kadı efendi bu adam sırtına odun yüklüyordu, derken odun bağı çözülürdü. Odunlar yere düşünce benden yardım istedi. Odunları sırtına yükledik.”*

*Davayı dikkatle dinleyen Hoca da olayın sonunu merak etmektedir.*

*“Bu adam sırtında odunla giderken kendisine, bana ne vereceksin? Diye sordum; o da ‘Hiç’ dedi. Ama vermedi. Ben şimdi hakkım olan hiç’i istiyorum.*

*“Çok haklısın der Hoca, senin için verilmeliydi.*

*Oduncu, Hoca'nın bu kararından tedirgin olur ve heyecanla sonucu beklemeye başlar.*

*Hoca, bir süre sonra davacıya, oturduğu minderin üzerindeki sergiyi göstererek sorar:*

*“Bu nedir?”*

*Davacı şaşkın şaşkın bakınırken cevabı verir:*

*“Seccade...”*

*“Haydi, kaldır bakalım bu seccadeyi, bak bakalım altında ne var?”*

*Şikâyetçi, aynı şaşkınlıkla seccadeyi yavaşça kaldırır bakar:*

*“Hiç hocam hiç...”*

*Hoca sakalını swazlayarak davayı karara bağlar:*

*“Bak, hakkın olan ‘hiç’ orada duruyor, al hiç’ini ve git!”*

*Para alma umuduyla Hoca'nın huzuruna gelen davacı arkasına baka baka Hoca'nın huzurundan ayrılır” (Sakaoğlu; 2006: 36).*

Aynı minval üzerinden verilmiş iki fıkranın da temel izleği “insanların benzer haklarıyla uyuşan bir yapılanma”(Habermas; 2012: 69) temeli üzerinden gitmektedir. Ancak adalet kavramı ne zaman nerede ortaya çıkarsa çıksın toplumsal bağlamda eşitliği savunamaz anlayışını sürdüren hoca için, fıkralardaki kararlar bireylerin birbirleri karşısındaki emsal durumlarına somut bir tutanak oluşturur. Toplumsal ve kültürel çevrenin belirlediği adalet, yargı anlayışına güvenmeyen Nasreddin Hoca kendine has bir adalet anlayışı ortaya koyar. Bu anlamda “Hocanın adalet kavramı ne yazılı hukuka benzer ne geleneksel hukuka. Tanrı adaletine de pek güvenmez. Hocanın anlayışı kendi deneyimlerinden doğmadır; her duruma uygun, akılcı bir çözüm bulmak esasına dayanır” (Başgöz; 2006: 48). Böylece bilginin ve geleceğin, hukukun ve adaletin kök saldığı değerler silsilesi bilge tip, “modern mankurtaşmanın” en büyük engeli Nasreddin Hoca tarafından ortaya çıkarılır. Hoca; “ geçmiş zamanların erdemli bilgeliğini temsil eden ilk örnektir” (Korkmaz; 2016, 76). Bir anlamda yüklenilen misyonun yansıyan yüzü olan Nasreddin Hoca ve fıkraları ilk örnek olarak önce kendi benliklerine ardından da toplumsal belleklere sunulan geçmiş ve yarını temsil etmektedir. “Hoca’yı bir ağaç dikerken görürler. “Baba sen ihtiyarsın, bu ağacın büyüdüğünü nasıl göreceksin?” deyince, Hoca der ki “ Bizden evvelkiler dikmiş, meyvesini biz yiyoruz. Bizden sonrakiler de bizim diktiğimiz ağacın meyvesini yer bize dua ederler” (Bahai, 1926: 28). Yarına aktarımın ifadesi olan bu kısa çığlık; bugünde çiçek açan fikirleri, kökleri geçmişten geleceğe uzanan toplumun



bireylerini; yolda karşılaşılabilecek simge ve sembollerini okuyan-nakleden bellekleri, bir nevi geçmişin selamı olan deneyimsel/mimetik belleği simgelerler.

## **2. Nesnelere Belleği**

Nesne kavramı somut bir obje ya da eşyanın temsili olsa da özünde bireyle olan birlikteliğinden bir mana bulur. Bu nedenden ötürü “ insan kendini bildi bileli yatak, iskemle, yemek ve yıkanma takımı, giysi ve alet-edavat gibi günlük ve özel eşyalardan, evler, köyler ve kentler, sokaklar, aralar ve gemilere kadar; amaca uygunluk, rahatlık ve güzellik gibi hayaller, böyle bir anlamada kendini bulduğu şeylerle çevrilidir. Bu yüzden onu çevreleyen eşyalar bir anlamda kendinin yansımasıdır, geçmişini, atalarını hatırlar. İçinde yaşadığı şeyler dünyasının, şimdiki zamanı yaşarken farklı geçmişleri hatırlatan bir zaman dizini de vardır” (Assmann; 1997, 25). Çünkü nesne ile bilinç arasında ki iletişim, nesnel bir iletişimden daha ötede kutsayıcı bağlayıcı ve dinamik bir iletişimdir. Kişiler nesnelere ile kurdukları bağ sayesinde bir ruha ulaşırlar. “Kavuk” fıkrası geçmişle ve bugünle kurulan bağın ifadesi olarak karşımıza çıkar. Nasreddin Hoca'nın kavuk ile kurduğu bu eylemsel bağ onun geçmişleriyle ve iktidarıyla kurduğu bağın nesnel tasviri durumundadır.

*“Nasrettin Hoca, işine giderken mahallede oyun oynayan çocukları görmüş. Çocukluğunu anımsayınca, durup onları izlemeye başlamış. Bu arada, muzip çocuklardan biri gelerek Hoca'nın kavuğunu kapmış ve oradan uzaklaşmış. Hoca ne yapsın? Başında kavuğu olmadan işe gidecek değil ya! Geri dönüp eve gelmiş. Karısı Hoca'nın başının açık olduğunu görünce:*

— *Kavuğun nerede efendi, diye sormuş.*

*Hoca, gülerek:*

— *Mahallede oyun oynayan çocukları görünce, çocukluğu aklına geldi. Onlarla oyun oynamaya gitti, demiş” (Çakıcıoğlu; 2011, 70).*

Mizahi anlayışın özlemle ve ironiyle kendini bulduğu geçmiş, kavuk objesinde somutlaştırılmıştır. Geçmişe özlemin çılgınlığı olan nesne ile arada kurulan bağ insan-eşya özdeşliğinin birlikte var olduğunun açarındır. Oynamaya giden aslında kavuk değil onun çocukluğudur eşya ise, insan ile geçmiş arasında kurduğu bağın tarifsiz tertibidir. Hoca kavuk sayesinde kendi nesnelere belleğini kurup sevgiliye yani çocukluğuna kavuşmuş gibidir. Çünkü çocuk(luk) saflığın, masumiyet ve kirlenmemişliğin temel değeridir. Çocukların oynadığı oyun Nasreddin Hoca bilincinde yeniden ortaya çıkarken eşya ile bağ kurmuştur. Ancak kavuk Nasreddin Hoca fıkralarında aynı zamanda kadılığın ve adalet kavramının simgesi durumundadır. Kavuğu olmadan işe gidemeyen kahraman için eşya, varlığını ve varlığının içinde bulunduğu durumu somutlayan simgedir. Sembolik bir ifadeden daha çok onun var oluşunu tamamlayan, var oluşuna anlam ve önem katmış dinamik bir değerdir. Bir diğer anlamda ise başta olanın birden yerlere kadar düşmesi/düşürülmesi toplumsal düzendeki “alaşağı etmek” ifadesine yapılan gönderme; adaletle ve yargıyla geçilen ironinin seremonisidir. Geçmişin- halin- geleceğin zatlarna yapılan gönderme niteliğindeki durum, gerçek doğrunun, adaletin de tanımıdır. Kavuğu olmadan işe gidemeyen Hoca için Kavuk; saygınlık görmemenin, toplumun vicdanı olamamanın temsilidir. Çünkü eşya ile arada kurulan siyasi, sosyal, ekonomik bağ toplumun yüzünü göstermesi açısından değerlidir. Kadı kavuğuyla, sultan hırkasıyla, kral tacıyla dünyalık zamanda hükümünü sürdürür. Baştan alınan kavuk ise dünyalık zamanda yok edilen ya da elinden alınan hâkimiyetin, idarenin, iradenin göstergesidir. Eşyanın ya da nesnenin bu iki yönlü durumu karşıt ilişkiler içinde var olmaya çalışan birey nezdinde toplumu açılar. Çünkü Nasreddin Hoca nesnesiyle/eşyasıyla düşünülüp onunla özdeşleştirilmiştir. Yani “İnsanları birer nesne olarak düşünmek, bir masayı, bir iskemleyi ya da bir taşı meydana getiren oluş ve nitelikler bütününden ayırmamak;

onları belirli tepkilerin toplamı olarak ele almaktır.” (Sartre, 2012: 60) Kavuk nesnesi de Nasreddin Hocayı bu oluş ve bütünler içinde tasarımılayan, eşya ile tümleyen bir izah çizer. Bu izah kahraman ve toplum tarafından farklı şekillerde tezahür bulur. Hoca için kavuk, çocukluğunun ve oyunun simgesi iken, toplum için adaletin, yargının ve kadılığın sembolüdür. Bu nedenle eşya ile kişi, eşya ile toplum arasındaki bağın tanzimi bireysel ve toplumsal olarak iki farklı yöne işaret eder.

Fıkralarında aktardığı semboller ve simge değerlerle de insanı farklı kılma yaratıcı düşüncelere sevk etme amacı gütmüştür. “Ağaçtan Öte Yol” adlı fıkrası hem ince bir zekânın hem de kökleri geleceğe uzanan bir atılımın işaretidir. Fıkroda anlatılan ve Nasreddin Hoca'yı bir sınaama çemberi içine alan ifadeler onun verdiği cevapla yeni bir âleme, yeni bir dünyaya açılması gereken kapıları imler;

*“ Nasreddin Hoca komşu çocuklarıyla şakalaşır onlara güzel şeyler anlatırmış. Onlarda hocalarını zevkle dinler öğütlerine uyarlarmış. Ancak bu küçük yaramazlar hocaya bir oyun etmek istemişler. Düşünüp taşınmışlar sonunda oynayacakları oyunu belirlemişler. Hocanın evinden ayrılıp ta yanlarına yaklaştığı bir kuşluk vakti aralarında tartışmaya başlamışlar. Danışıklı bir tartışmamış bu hoca ne bilsin ki işin içinde iş var!*

*“Bu ağaca kimse tırmanamaz*

*Benim babam tırmanır vallahi*

*Hadi canım sende nasıl tırmanacakmış*

*Konuşmalara kulak misafiri olan hoca söze karışır.*

*Çocuklar ben bu ağaca çıkabilirim galiba*

*Sahi mi hocam? Haydi denede görelim*

*Bu ısrarın altındaki tuzağı fark eden hoca önce cübbesini bir güzel toplar sonrada ayakkabılarını bir araya getirip kemerine sokuşturuverir. Çocuklar tuzaklarının boşa gitmekte olduğunu görünce içlerinden birine işaret ederler. Bu sırada hocada ağaca tırmanır gibi yapmaktadır. Çocukların başı dayanamayıp sorar:*

*Hocam ayakkabılarını niye alıyorsun ki? Biz bekleriz onları...*

*Yaramazların oyununu bozduğundan emin olan hoca tutunduğu daldan cevabını verir.*

*Çocuklar hiç belli, olmaz bakarsınız ağaçtan öte bir yol bulur devam ediveririm” (Sakaoğlu; 2006: 35).*

Fıkroda sunulan ağaç, ayakkabı, yol simgeleri bir bütünün parçalarıdır. Ayakkabı imgesi koruyuculuk ifadesinin; yol imgesi insanoğlunun yolcuğunun, ağaç imgesi de çıkılan bu yolculukta kökleri geçmişe ve yarına uzanacak değerlerin temsilidir. Ağaç mitolojide hem yaşamın hem bilgeliliğin hem de kutsal zamanın simgesi olarak karşımıza çıkar. Tutunduğu dal da, gidilecek belki bir yol vardır umudu da aslında kişinin dünyalık zamanda yapmak, aktarmak istediklerinin bir teşekkülü durumundadır. Ağaç, fiziksel zaman ve uzama atılan kişilerin, ulusların bilgi ve deneyimlerini, sınavlarını geleceğe aktarma kaygısı güder. Tanrısal tözün de bir ifadesi olan ağaç kutsal ve değerli imgelerdendir. Bu nedenle “Ağaçtan öte bir yol” ifadesi bir anlamda yetişkin ya da yetişkin olma yolundaki bireylerin aydınlanma durumlarını ifade eder. Karakter verdiği cevapla hem çocukları bir düşünme girdabına atarken hem de düşüncenin kök salması için çıktığı/ çıkacağı yolu betimler. Çocuklar nezdinde topluma verilen mesaj yapılacak işlerin özünde o yolculuğun temeli olanını korumaktır. Her yolculuğun temeli başka nesnelere/eşyalarla; fikirlerle var olur. Yolculuk, dünyalık zamanın aktarımı olduğu gibi “ahiret tarlasına” gitmenin de adıdır. Bilinmeye doğru çıkılan yol, bir arayışın belki de bir kaçışın, özgürlüğün adıdır.

### **3. İletişim Belleği**

İletişim belleği bireyler ve toplumların dilsel birlikteliklerinin ve anlaşımalarının aracını ve amacını temsil eder. İletişimsel bellekte temel unsur bireyin diğer bireylerle kurduğu etkileşim ve bu etkileşim doğrultusunda çıktığı sosyal yolculuktur. Bu nedenle “ bilinç ve bellek, her bireyin bu etkileşimde yer alma gücüne bağlı olarak oluşur” (Assmann; 2015, 25). İletişim belleğinde birey ve toplum verilen mesajı yanlış algılayorsa düşünme, araştırma, bilme gibi özgürlük değerlerinden yoksun kalır. Özellikle bireyler kişisel tözlerini yitirip toplumsal egemenliğin gücü altında ezilirler. Yaşanan bu duruma verilecek en değerli örneklerden olan “ Eşeğe Kim Binecek?” fıkrası bireyle başlayan toplumsal kargaşanın açılımıdır.

*Hoca ile oğlu, komşu köylerden birindeki, işleri için birlikte yola çıkarlar. Hoca, baba değil mi, oğlunu eşeğe bindirir. Biraz sonra karşılarna çıkan bir adam, bir eşekle üstündeki oğula, bir de yürümekte olan babasına bakar:*

*“Hey gidi zamane gençleri... Âlim babasını yürütür de kendisi rahat rahat eşeğe biner!”*

*Adam geçip giderken oğul da utancından eşekten inip babasını bindirir. Biraz sonra karşılaştıkları adamlar da başlarla söz atmaya:*

*“Aman efendi, senin kemiğin kartlaşmış; hem işte geldin gidiyorsun. Şu taze fidanı da bindir; yorma çocuğu.”*

*Adamlar gidedursunlar, Hoca oğlunu da arkasına alıp yoluna devam eder. Bir süre sonra birkaç kişi ile daha karşılaşır. Bunlar da başlarla söz atmaya:*

*“Amma acımasız adam...”*

*“Bir eşekcik ikinizi nasıl taşıyın...”*

*Hoca utancından eşekten iner, oğlunu da indirir. Eşek önde kırta kırta giderken Hoca ile oğlu da arkasından gelmektedir. Eşeğin keyfi yerindedir. Bu sefer karşılaştıkları adamlar da başka bir âlem. Gördükleri manzara karşısında şaşırıp kalırlar.*

*“Allah Allah, bu ne budalalık...”*

*“Bak yahu, eşek önlerinde bomboş, hoplaya zıplaya gidiyor.”*

*Bütün bunları işiten Hoca, adamlar uzaklaştıktan sonra oğluna seslenir:*

*“Ey oğul gördün işte. Bu halkın dilinden kurtulabilen varsa aşk olsun vallahi.” (Sakaoğlu; 2006: 70).*

Eşeğe kim binecek” (bilinen diğer adıyla “Her ağızdan bir laf çıkar”) fıkrası “günlük deneyimlerin sosyal çevre tarafından belirlenen” (Assmann; 1997: 40) ya da sosyal çevre tarafından baskılanan yapısına örnek teşkil eder. Bireyin duygu düşüncelerini ve kendilik değerlerini temele alan fıkra, kolektif gücün etkisini göstermesi açısından değerlidir. Çünkü aslolan ve Nasreddin Hoca'nın vermek istediği mesaj; bireylerin gruplar içindeki özgünlüğü ve özgürlüğüdür. “ Bireysel bellek sosyal bir olgudur ancak bireysel olan çeşitli grupların ortak belleğinin mekânı olarak toplumsal bellekle kurulan benzersiz ilişki ve bu ilişkilerinin her birinin kendine özgünlüğüdür” (Assmann; 1997: 41). Bu durumda önemli olan kişinin var edebildiği somut, özgün kimliği ve ulaşabilme gücüne sahip olduğu iç benliğidir. Nasreddin Hoca'ya göre “birey maddi dünyanın algısal içeriklerinden kopup, iç dünyasının derinliklerine çözünerek ilerlediğinde bireyleşim sürecini yakalar” (Şenocak, 162) ve o zaman gerçek bir kimliğin sahibi olur. Kişi sadece bir gruba bağlı kaldığı zaman kimlik sahibi değildir. Kişi kendilik değerlerine ulaştığı zaman asıl kimliğine erişendir. Fıkroda herkesin kendi belleğine, kendi kimliğine göre şekillendirmeye çalıştığı Hoca ile oğlu bu kendilik değerlerini sorgulayan ve sorgulatmak çabasına giren bireylerdir. Nasreddin Hoca ve



oğlu grup tarafından kabullenme ya da saygı görme çabasına girerken bireysel özden kalınan yoksunluğu, iradelerinden koparılmaya çalışılan bellekleri gösterirler. Fıkranın sonunda ifade edilen ve açar ibareler olan; Hoca, oğluna dönüp; Ey oğul gördün işte. Bu halkın dilinden kurtulabilen varsa aşk olsun vallahi.” (Sakaoğlu; 2006: 70) sözleri bireysel olarak inşa edilmesi gereken kimliği vurgularken Karabaşa'ya göre değerli olanın “toplumun ve kurumların karşısında ferde sahip çıkmak” (Akt: Başgöz, 2005: 74) olduğunu gösterir. Nasreddin Hoca'nın bütün kısa çığlıklarında yoldaşı olan eşek ise kahramana yapılan bir göndermenin adıdır. Çünkü “ermişlerin biniti geyik, bilginlerin biniti eşektir” (Başgöz; 2005: 10). Bu bilginlik dili sayesinde Hoca “insanı baskı altında tutan sosyal kurumların tümü ile kötü insan ilişkileri ile eskimiş gelenek göreneklerle, halka yukardan bakan beyler ve padişahlarla alay eder; onları yerer, ayıplar, taşlar” (Başgöz; 2005, 10). Önemli olanın birey olma yolundaki taşları kaldırmak olduğuna inanan Hoca için başkalarının fikirlerinden daha öte de kendini bulma özgürlüğüne kavuşmak yatar. Çünkü “başkalarının onayını alma ihtiyacı temel olarak iki tür nedene dayandırılır: ilki cismani nedenlerdir, toplumun bizi hor görmesi fiziksel rahatsızlığa ve tehlikeye yol açabilir; ikincisi psikolojik nedenlerdir, çünkü eğer başkaları bize saygı göstermezse bizim kendimize olan güvenimiz tehlikeye düşebilir” (Botton; 2010: 142). Nitekim tehlikenin kavratılmaya çalışıldığı fıkra Nasreddin Hoca ve oğlunun kaldığı bu saygı, güven ve korku üçleminin içinde bulmaları gereken yolu imler. Kişi kararlarında kendi doğrusu ile hareket ederse herhangi bir kurumun, kişinin, benliğinde kalmadan çıktığı yola devam ederse asıl saygınlığın burada olduğuna dikkat çeker. Bu nedenlerden ötürü “Her ağızdan bir laf çıkar” fıkrası kolektif gücün baskıladığı durumda bireysizleşen bireye yapılan göndermeyi esas alırken bir diğer kısa bildirisi “Dünyanın Dengesi” ile iletişimsel bellekteki bireyselliklerin ortaklığını kavratır.

*“Nasreddin Hoca'ya sormuşlar:*

*Niçin insanlar sabah kalkınca hep farklı yönlere dağılıyor da aynı yöne gitmiyorlar?*

*Hoca cevaplamış:*

*Herkes aynı yöne gidecek olsa dünyanın dengesi bozulurdu da ondan.”(www.fıkralarım.com)*

Dengeyi var eden zıtlıklardır. Beyaz- siyah ile ölüm- yaşam ile gece- gündüz ile varlık-yokluk ile anlam bulurken bireyler de zıtlıklarıyla, farklı görüş ve ideleriyle kendi kimlik ve belleklerini oluştururlar. Bu nedenle “Dünyanın Dengesi” fıkrası içindeki zıtlıklarla ortaklığı bulan, insan gruplarını anlatır. Çünkü insanları ortak dünyaya taşıyan farklı yollar ve yolculuklardır. Bu nedenden ötürü bireyin bütün eylemlerinin ekseninde, kendi benliğini bulma fenomeni yatar. Araştırmaların ve irdelemelerin en büyük ereğini, kişinin kendilik yolunda attığı adımlar oluşturur. Kendini gerçekleştirmek için yaşam ve dünyanın işleyişini sorgulayan insan, böylece kendi ideler dünyasını kurar. “Birey kendi hayatını nasıl yaşayacağı hakkında kendi ahlaki kararlarını verme olanağından giderek daha fazla yoksun kalır. Boşluktaadır, çıkmazdadır. Sosyal bir ünite gibi yönetilir, beslenir, giydirilir ve eğitilir, uygun görülen bir konutta barındırılır ve kitlelerin hoşuna giden şekilde olurlar”(Jung; 2010: 47). Nasreddin Hoca fıkraları ise sürü psikolojisinden kurtarmaya uğraştığı bireyleri ve onların fikirlerini var etme gayretine girer. Çünkü iletişimsel belleğin oluşmasını, korunmasını ve aktarılmasını sağlayan sosyal çevredir. Sosyal çevre kuşakların özgürlüğünü ve sürekliliğini simgeler. İletişimsel bellekte bu açıdan yönlendirilme imkânı en derin ve değerli olan kısmı teşkil eder. Çünkü bu belleğin olumlu/olumsuz değişmesi dönüşmesi direkt olarak toplumsal bellekte bir değişime neden olur. Franz Kafka'ya göre “ Her insan kendine özgüdür ve kendine özgü olduğundan ötürü yaşamda bir rol oynamak gücüyle donatılmıştır.” Yaşamda rol oynayan insan bu durumu sosyal çevresi sayesinde deneyimler, beller ve iletir. İletişimsel bellekte “genel olarak

içine doğulan bir ortam ve kişilerin kendilerini gerçekleştirme sürecindeki kazanımlarıyla gelişen ve zenginleşen bir alanı ifade eder.” (Korkmaz; 2016, 60). Bu nedenle iletişimsel bellek geçmiş ve geleceğin var oluş kodlarını anlamlandırırken bu kodlarla beraber var olan birey ve toplumların oluşum yapısını gözler önüne serer. Nasreddin Hoca iki fıkrasında da bu eyitişimsel ilişkiye dikkat çekmiş ve aradaki bağın önemini vurgulamıştır. “ İnsan ister dini, ister siyasi bakımdan olsun kendi iradesini dışta bırakarak kurduğu her ilişkide kendini mahkûm etmiş olur” (Korkmaz; 2016, 60). “Her ağızdan bir laf çıkar” ve “Dünyanın dengesi” adlı fıkralar temelde bu duruma yapılmış göndermenin kavramsal açılımlarıdır.

#### **4. Kültürel Bellek**

Kültürel bellek diğer bütün bellek türlerini içine alan geçmişe dair değerlerin muhafaza edildiği bir korunak alanını simgeler. “Kültürel bellek önceki üç alanın bütünlük içinde bulunduğu alanı oluşturur” (Assman; 1997: 25-26). Bireye toplanma ve katılma hakkı sunarken, değer, bilinç, farkındalık... vb. gibi sorunsalların önemini vurgular. Kültürel bellek, geçmişin sağaltıcı, onarıcı ve yardımcı yanlarını hatırlatıcı bir opsiyondur. Gelenekten (deneyimsel bellek), iletişimden (iletişimsel bellek), eşya ve insan bütünlüğünden (nesnel bellek), beslenir. Ancak bu alan oluşurken kültürel bellek bu alandan etkilenen değil de bu alanları etkileyen temel unsur olarak karşımıza çıkar. Nitekim Nasreddin Hoca ve fıkraları da bu alan içinde korunan “öz imge” dir. Toplumlar bu öz imgeleri sayesinde kendi algılama ve yaşam biçimlerini oluşturup; hatırlama ve hatırlatma kültürle dilden dile, kuşaktan kuşağa aktarılma erkine sahip olurlar. Hatırlama ve hatırlatma kültürünün temelinde sosyal düzeyde sorumluluğun giderek artırılması amacı vardır. Bu nedenle Nasreddin Hoca fıkraları yaşanan emsal bir durumda 21 yy da bile insanların iletişime, etkileşime girdiği bir dünyanın, bir geçmişin anahtarı gibidir. “ Kültürel bellek gündelik dünyayı yadsıyıcı ve potansiyel öğeler katarak dünyayı genişletir ve tamamlar ve bu şekilde, varlığın gündelik yaşama bağlı olarak kaybettiklerini yeniden kazanmasını sağlar” (Assman; 1997: 60). Doğru-yanlış, eksik -fazla bütün atılımları onunla ilişkiye geçildiğinde yani o hatırlandığında bir mahiyete kavuşur, değer arz eder. İnsanlar geleceği kurarken geçmişini keşfetmek zorundadırlar. Nasreddin Hoca ve fıkraları bu bağlamda keşfedilmesi gereken geçmiş, bilince aktarılması gereken tarihtir.

Kültürel bellek unsurları toplumların, ulusların, birbirlerine bağlayıcı özelliklerinin değişimsel yapısını dikkate alır. Çünkü insan var olduğundan bu yana bireysel ve toplumsal kimlik, bireysel ve grupsal politik düşünce yapısı; değişimler, dönüşümler, ilerlemeler ve gerilemeler gösterir. Bu ilerleme içinde şüphesiz Nasreddin Hoca'nın verdiği en önemli derslerden biri toplumun aksayan yönlerini, toplumun kendisinin görüp bunlarla dalga geçebilme yeteneğine sahip olmasıdır. Çünkü şaka yapan birey ve toplumlar kendi üstünlüğünü ve özgünlüğünü kanıksamış, bulmuş kişilerdir. Bergson'a göre güldürü ya da şaka imgesi; “ şuur altı bir kuvvettir ki başkalarını aşağılamayı ve onları düzeltmeyi hedef alır” (Akt: Başgöz, 2005, 110). Kültürel belleğin bu düzeltme işlevi içindeki yeri açıkça ortadadır. Topluma şaka, güldürü gibi yeteneklerin kazandırılmasında önem arz eden Nasreddin Hoca ve fıkraları, bu bellek mekânı içinde geçmişin geleceğini bugüne aktarmıştır. “Her kişilik ve her tarih olay, bu belleğe girişle bir ders, bir kavram, bir sembol aktarır; toplumun düşünceler sisteminin bir unsuru haline gelir” (Assmann; 1997: 42). Böylece bellek mekânları yeniden kurulur. Dönemin anlayışıyla yeniden yoğrulurken geçmişin getirdiği özü kaybetmeme çabasına girer, değişim ve dönüşüm bilinci kazandırır. “Bu yüzden toplumsal bellek sadece geçmişini kurgulamakla kalmaz, aynı zamanda şimdi ve geleceğin deneyimlerini de organize eder” (Assmann; 1997: 45-46). Bu amaçla var olan ve toplumsal belleği ifade eden Nasreddin Hoca ve fıkraları bireylere deneyimlemeyi öğretirken toplumsal çözülme ve yitme karşısında bireyin sığınağı olan tecrübeleri gün yüzüne çıkarır. Geçmiş, insanlık kültürünün oluşturduğu/oluşturacağı geleceğin

yansımasıdır. Kültürel bellek temeline, yaşanan her anın gerçek olduğu savını koymaz nitekim Nasreddin Hoca fıkralarının hepsinin gerçek olduğu da ifade edilmez kurmaca olan, başkaları tarafından oluşturulan fıkraları da karşımıza çıkar. Ancak Nasreddin Hoca fıkralarını kültürel bellekte toplayan temel unsur; kültürel belleğin geçmişin, tarihin, anın belli noktalarına yönelmesidir. Yani kültürel bellekte “hatırlanan tarih önemlidir... Bugünü geçmişin ışığıyla aydınlatmak için anlatılan öykü” (Assmann; 1997: 56) önemlidir. Bu öyküler sayesinde toplum dinamik ilişkiler ağı içinde yeniden var olur, dünyasını tanıır ve tanıtır; içinde bulunduğu mekânın anlamını açılar, varlığının gündelik ve yarınsal yaşama dair kaybettiklerini yeniden bulmasını sağlar. Böylece benliğini tümler/tamamlar. Sığ fikirlerden sıyrılıp derin ideler dünyasında kendine yer açar.

**Tablo 1:** İçerik-Biçim-Araç-Zaman-Aktarıcı betimselinde Nasreddin Hoca ve fıkralarının yansıttığı dünyanın kategorize edilmesi.

	Mimetik Bellek	Nesneler Belleği	İletişimsel Bellek	Kültürel Bellek
İçerik	Toplumsal Referanslar	Eşya-İnsan Özdeşliği	Sosyal Çevre	Geçmiş Zaman, Kimlik
Biçimsel İfade	Davranışlar bütünü, günlük deneyimler	Nesne ile bilinç arasındaki eyitişim	Yazılı-yazısız, sözlü-sözsüz kurulan ilişkiler bütünü	Tören, Bayram, Kültürel ve Toplumsal Birliktelik
Tanıttıcı Araçlar/Amaçlar	Deneyim, Sembol Değerler	Siyasi, sosyal, politik, dünyevi dünyanın emareleri	Anı, Yolculuk, Bilinç ve bellek birlikteliği	Zihin, İdeler dünyası, bireysel ve toplumsal kaygı
Zamansal Bağlam	İnsanın dünyayı deneyimlemesinden bu yana seyreden zaman ufku	Kökleri geçmişten başlayıp geleceğe uzanan zamansal bütünlük	Zıtlıkların var olduğu zamandan, Zamansal ortaklığın var olduğu ana kadar	Tarihsel Köken Kesin zaman algısı
Aktarıcı Unsurlar	Birey	Birey	Birey	Toplum

Tabloda vurgulanmak istenen temel gaye; her dönemin, kişinin ya da grubun sembolik ya da aktif bir mekân içerisinde ki zamana, içeriğe, birey-toplum ilişkisine bağlı olarak değişimini kategorize etmektir. Bellek mekânı imgesi, bize gerçek manada bir mekân açılımını anlatsa da tablo ile temel mekânın bireyin zihninde meydana getirdiği, oluşturduğu, anıtlattığı ve aktardığı mekânlar aktarılmak istenmiştir. Nitekim bu yönüyle oluşmuş mekânlar içinde bireyin ve onun oluşturduğu grubun hatırlama kültürlerini, değerlerini, simge ve sembollerini nesnelere, iletişime, deneyimlerle kalıcı kılar. Deneyimin, nesnel birlikteliğin, iletişimsel dünyanın açarı olan bu fıkralar zaman ve mekân içinde bireyi yarına hazırlar, bireyin yaşamsal itkisine katkıda bulunur. Bildirisi bireyle başlar ve toplumun yol göstericisi konumuna gelerek geleceğin kullanım kılavuzunu oluşturur.

### Sonuç

Ulusları var eden ve onların yarına akmalarını sağlayan yegâne unsurlardan biri halkın ruh fotoğrafını yansıtan değerlere, kişilere sahip olmalarıdır. Nasreddin Hoca ve fıkraları bu ruhun fotoğrafını yansıtan kültürün ve medeniyetin birçok kodunu açımlayan temel ve ender kişiliklerindendir. Gerek tarihi, siyasi, sosyal ve gerekse de ekonomik bağlamda Nasreddin Hoca ve fıkraları kültürel bir koddur. Bu kodlar topluma çeşitli bellek mekânları ile aktarılırken sadece mizahi ya da nüktedan

özellikleri ile değil ontolojik bağlamda bir bakış açısı sunma gayretine de girer. Çalışmanın bütününde Jan Assmann'ın bellek mekânları temel alınarak kavramları ve aksettirdiklerini anlamlandırma çabasına girilmiştir. Sembolik mekânlardan daha ötede zihinlerde oluşturulmak istenen mekân ve algılamalarına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda amaç; bireylerin bakış açısına yeni yollar kazandırmak, birey ve toplumları sığ fikirlerden soyutlamak, fıkralardaki anlamın derin özünü kavratılabilmektir. İlköğretimden yükseköğretime kadar bireyin; toplumun yüzyıllardır kabul ettiği kültürün taşıyıcısı, mizah kavramının doldurucusu Nasreddin Hocayı sadece komik, güldüren, bir kişi olarak vasıflandırmasını bertaraf edebilmektir. Bireyin toplum olmasını sağlayan kahramanın, geçmişin töz varlığının, doğru ve eksiksiz yeniden okunmasını/okutulmasını sağlamaktır. Çünkü milletler yaşadıkları coğrafyaların ruhunu okudukça var olurlar. Nasreddin Hoca ve bu minvaldeki bilgiler; bilinçtir, hafızadır, topraktır ve doğru okunulması gereken coğrafyalardır.

#### **Kaynakça**

- Assmann, Jan. (1997) Kültürel Bellek. (Çev.: Ayşe Tekin). Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Aytmatov, Cengiz. (2012) Gün Olur Asra Bedel, (Çev.: Refik Özdek). Ötüken Yayınevi. İstanbul.
- Bahai, (Veled Çelebi İzbudak) (1926). Letaif-i Hoca Nasreddin, İkbâl Kitapevi. İstanbul.
- Başgöz, İlhan. (2005) Geçmişten Günümüze Nasreddin Hoca. Pan Yayıncılık. İstanbul.
- Botton, Alain de Botton (2010) Statü Endişesi. (Çev.: Ahu Sıla Bayer) Sel Yayıncılık. İstanbul.
- Çakıcıoğlu, Erdal (2011) Nasrettin Hoca Fıkraları, Akvaryum Yayınları, İstanbul.
- Fromm, Erich, (2012) Sevme Sanatı. (Çev.: Ayşe Türkmen) Altıpost Yayınları. İstanbul.
- Jung, C.G, (2010) Keşfedilmemiş Benlik. (Çev.:Barış İlhan- Canan Ener Sılay) Barış İlhan Yay. İstanbul.
- Jung, C.G (2012) Dört Arketip. (Çev.: Zehra Aksu Yılmaz) Metis Yayınları. İstanbul
- Habermas, J. (2012) Öteki Olmak, "Öteki"yle Yaşamak. Çev.: (İlknur Aka). YKY. İstanbul
- Korkmaz, Ramazan. (2016) Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri. Kesit Yay. İstanbul.
- Özünel, Ölçer, Evrim, (2008) Kolektif Bilinçdışında Nasrettin Hoca Fıkraları ve Bilginlik. 21. Yüzyılı Nasreddin Hoca ile Anlamak Uluslararası Sempozyumu, Akşehir, 8-9 Mayıs. Akşehir.
- Sartre, Jean-Paul, (2012) Varoluşçuluk (Çev.: Asım Bezirci) Say Yayınları, İstanbul.
- Sakaoğlu, Saim. (2006) Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler. Akçağ Yayınları. İstanbul.
- Şimşek, Leyla, (2008) Kolektif Kimliğimizin Tezahürü Olarak Nasreddin Hoca Fıkraları. 21. Yüzyılı Nasreddin Hoca ile Anlamak Uluslararası Sempozyumu, Akşehir, 8-9 Mayıs. Akşehir.
- Şenocak, Ebru, Bir Mit Yaratıcısı Olarak Nasreddin Hoca, Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, s.8, S: 159-168.
- <http://www.fikralarim.com/dunyanin-dengesi.html> 12.09.2017